

ZWIĄZEK HARCERSTWA RZECZYPOSPOLITEJ

Biuletyn Informacyjny ACZELNICTWA

Warszawa

Lipiec 1994

Nr 7/94

archiwum
harcerskie.pl

ZWIĄZEK HARCERSTWA RZECZYPOSPOLITEJ

WIELKIE WÓDZKI 1994

Komisja Programowa Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej

Podręcznik i charakterystyka programu

Zarys programu wychowawczego Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej

(przyjęty uchwałą Rady Naczelnej z dn. 12 VI 1994 r.)

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wielki Wódzki 1994

Wstęp

Rodowód i charakterystyka Programu

Na III Walnym Zjeździe ZHR w lutym 1993 roku podjęta została uchwała mówiąca o konieczności opracowania głównych kierunków programu wychowawczego Związku.

Od momentu powstania ZHR istniał jako organizacja ideowo-wychowawcza, pozbawiona takiego programu. Działania swoje opierał na zapisach statutowych dotyczących ideałów, celu oraz zasad wychowania.

IDEAŁY określone zostały przez Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie oraz Obietnicę i Prawo Zucha. Stanowią one fundament programu.

CELE WYCHOWAWCZE, zawarte w §5 p.2 *Statutu ZHR*, zostały sformułowane następująco: „*wychowanie młodzieży do świadomej postawy obywatelskiej w poczuciu współodpowiedzialności za losy własnej rodziny, własnego narodu i Państwa Polskiego, w umiłowaniu wolności, demokracji oraz w poszanowaniu dla poglądów innych, w poczuciu wartości i godności osoby ludzkiej*”. Cele te doskonale czytelne w sytuacji społeczno-politycznej 1989 roku straciły dziś moc skupiania instruktorów do wspólnych działań.

Program wychowawczy powinien odczytać je na nowo w świetle dzisiejszych realiów: potrzeb kraju i potrzeb samej młodzieży.

ZASADY WYCHOWANIA, sformułowane w §4 p.2 są wewnętrznie niespójne. Łączą etykę chrześcijańską z otwartością światopoglądową Związku, stwarzając dla budowy programu trudność nie do pokonania. Każdy program wychowawczy oparty jest bowiem, w sposób jawny czy ukryty, na określonej koncepcji człowieka wyływającej z przyjętej filozofii (światopoglądu) i tym samym pozostaje w sprzeczności z zasadą otwartości światopoglądowej Związku.

Nie będąc władnymi rozstrzygnięcia tego problemu, autorzy Programu pozostawiają go Zjazdowi Walnemu, konstruując tymczasowo Program w oparciu o — zgodną z myślą Baden-Powella i harcerską tradycją — chrześcijańską koncepcję człowieka. Ocena Deklaracji Ideowo-Programowej Związku wykazała aktualność tego kierunku wśród większości instruktorów. Ilość nadesłanych wypowiedzi nie pozwala jednak na ocenę szacunkową.

Obok wybranego kierunku wychowawczego w założeniach konstrukcji Programu zaistniało dążenie do wyzwolenia wizji programowej od standardowego w harcerstwie patrzenia na problem wychowania niejako „od wewnątrz”. Szersze spojrzenie powinno stworzyć płaszczyznę porozumienia między doświadczeniem harcmistrzów a poglądami reprezentowanymi przez współczesną naukę. Czerpanie wiedzy z bieżących osiągnięć pedagogiki czy psychologii powinno wzbogacić przyszłe programy harcerskie, stać się źródłem ożywienia myśli wychowawczej.

Program niniejszy składa się z trzech części:

I. ANALIZA SYTUACJI — punkt wyjścia do tworzenia Programu. Zawiera ona:

- analizę sytuacji młodzieży polskiej
- analizę sytuacji Związku
- aktualne potrzeby społeczne kraju.

Tematy te, zaprezentowane obszernie na Konferencji Harcmistrzowskiej (grudzień '93) i wydrukowane w Rzodkiewce (numer nadzwyczajny, 10-12 XII 93), zostały przedstawione w niniejszym opracowaniu skrótowo.

II. ZARYS PROGRAMOWY — część podstawowa Programu konstruowana w oparciu o pierwotną ideę harcerską oraz wnioski z powyższych analiz. Został on przedstawiony oddzielnie dla harcmistrzów oraz dla poszczególnych poziomów wiekowych harcerzy. Myśli wiążące dla tychże poziomów zostały ujęte w sposób hasłowy.

III. WYKAZ PRAC PROGRAMOWYCH umożliwiających przejście od Zarysu do pełnego Programu. Prace te będą przebiegały w kierunku od głównych tez do ich konkretyzacji na poziomie pomocy metodycznych dla drużynowych.

Po zamknięciu cyklu tworzenia Programu powinien rozpocząć się proces jego weryfikacji w świetle oceny i zmieniającej się sytuacji społecznej.

I IDEA HARCERSKA W ŚWIETLE SYTUACJI SPOŁECZNEJ KRAJU — ANALIZA

OBRAZ MŁODZIEŻY NA TLE SYTUACJI SPOŁECZNEJ KRAJU

Badania socjologiczne dotyczące młodzieży polskiej przeprowadzone w ostatnich latach potwierdziły wpływ niestabilnej sytuacji społeczno-politycznej kraju na dążenia i postawy młodego pokolenia. Dzieciństwo dzisiejszego nastolatka przypadło na okres kryzysu gospodarczego, dojrzewanie zbiegło się z chaosem w życiu publicznym (kilkakrotne wybory, cztery rządy, skompromitowanie wielu postaci życia publicznego). Ponadto sytuacja materialna wielu rodzin pogorszyła się. To silne doświadczenie niestabilności zapewne mocno wpłynęło na charakter ludzi, którzy wejść niebawem w życie społeczne, skoro przypisywane im cechy i postawy to:

1. MARZENIE O NORMALNOŚCI, o udanym, spokojnym życiu rodzinnym, ciekawej, zgodnej z zainteresowaniami pracy, o zdobyciu przyjaźni i miłości. Poza nawiasem celów życiowych pozostają: twórcze życie, kariera społeczna czy polityczna. Ciekawe życie, przygody czy podróże również nie są przedmiotem marzeń młodzieży.

2. UCIECZKA W PRYWATNOŚĆ, omijanie wszelkich form życia publicznego (z pewnymi wyjątkami dotyczącymi sytuacji, gdy działalność publiczna może przynieść prywatną korzyść), chęć pozostania na uboczu ze swoimi najbliższymi: rodziną, przyjaciółmi.

3. CHAOS W SFERZE WARTOŚCI: nieorientowanie się w przyjętym systemie wartości, nie osiąganie poziomu orientacji etycznej, podporządkowywanie się przypadkowo zaszykanym sądom. Taka luka poznawczo-moralna pogłębia się z każdym rokiem. Równocześnie młodzież pragnie wartości i czeka na pomoc w budowaniu systemu, który chce przyjąć za własny.

4. WYCOFANIE, BIERNOŚĆ jest najczęściej obserwowaną postawą wobec trudności jakie niesie życie. Odsunięcie obowiązków życiowych i decyzji, ominięcie przyszłości lub zabieganie o to, by nie było gorzej niż jest — to postawa charakteryzująca „strategię przetrwania”.

5. BRAK ETYKI PRACY. Tylko wspólnoty (np. rodziny) są w stanie wymusić poświęcenie. Praca nie jest traktowana przez młodzież poważnie. Młodzi ludzie nie podchodzą do niej z entuzjazmem. Wraz z tą postawą giną: samodyscyplina, odpowiedzialność, pomysłowość, zaradność, poleganie na sobie, ambicja. Niewspómiernie zaś wzrastają postawy roszczeniowe.

6. BRAK AUTORYTETÓW, odwrócenie się niemal od wszystkich znaczących postaci życia publicznego, nieuznanie autorytetów w gronie osób najbliższych. Potrzeba posiadania autorytetów jednak nie zaginiona.

7. SILNA POTRZEBA AKCEPTACJI powoduje, że młody człowiek zmienia swoją postawę na taką, która według niego spotyka się z największym uznaniem ze strony rówieśników. Posiadanie pieniędzy, samochodu lub motoru, poczucie humoru, umiejętność bawienia się, życzliwość i wyrozumiałość — to atrybuty, które według opinii większości młodzieży zapewniają powodzenie towarzyskie.

8. PESYMIZM przejawiający się w sferze polityki i gospodarki, obawa przed bezrobociem: niemożliwością kontynuowania nauki czy nawet brakiem pieniędzy na podstawowe środki potrzebne do życia.

9. BRAK SZCZEGÓLNYCH ZAINTERESOWAŃ, które byłyby wspólne dla większych grup młodzieży. Przeważają zainteresowania natury prywatnej, hobbyistyczne.

10. BRAK MARZENIA O „WIELKICH PIENIĄDZACH”, pragnienie osiągnięcia przede wszystkim podstawowego standardu życiowego (mieszkanie lub domek, samochód, sprzęt elektroniczny).

Polska młodzież nie jest zainteresowana istniejącymi organizacjami ani działaniami w nich. 75% młodych twierdzi, że nie ma organizacji, która byłaby ideaowo bliska młodzieży. 82% uważa za konieczne powołanie nowych organizacji młodzieżowych, lecz kierunek ich działania, który byłby wyjściem naprzeciw pragnieniom młodzieży, nie jest możliwy do uchwycenia.

Młodzież nie postrzega siebie jako zwartą całość i prawdopodobnie nie jest nią w rzeczywistości. Nie ma wspólnych przeżyć ani wspólnych dążeń. Nie posiada swoich liderów. Postępująca z roku na rok atomizacja społeczeństwa, silny związek z domem i brak perspektyw na przyszłość paraliżują wolę działania.

Z tego pobieżnego przeglądu można wywnioskować, że harcerstwo bazujące na ideaowości, świadomości społecznej i aktywności własnej uczestników nie ma dziś najlepszego pola do rozwoju. Jego metoda trafić będzie zawsze do niewielkiej części młodzieży i żadne zmiany programowo-metodyczne nie mają szans przynieść widocznych skutków.

(Opracowano w oparciu o wyciąg z badań socjologicznych CBOS „Młodzież 1992”)

ANALIZA SYTUACJI WYCHOWAWCZEJ ZHR

Przedstawiona w powyższym rozdziale charakterystyka młodzieży polskiej ma wiernie odbicie w obrazie współczesnego harcerstwa. Brak programu wychowawczego w ZHR spowodował bowiem przesuwanie się kierunku oddziaływań organizacji coraz bardziej w stronę zaspokajania potrzeb samorealizacyjnych instruktorów oraz potrzeb samej młodzieży. W wyniku zmiany sytuacji społeczno-politycznej, w której Związek nasz był tworzony przed pięciu laty w porwie zapału, rozwija się on obecnie w kierunku nieokreślonym. Postrzegany od zewnątrz jako pozbawiony idei czy charakteru od wewnątrz przeżywa słabość wychowawczych oddziaływań.

Rozpatrując rzecz wnikliwiej można wyciągnąć następujące wnioski:

1. ZHR — organizacja ideaowo-wychowawcza, jawi się dziś jako organizacja wychowawcza. Idea służby Bogu, Polsce i ludziom nie jest czytelna w pracy harcerskiej. Pobieżny sondaż w tej sprawie wykazał, że w większości drużyn „służba” nie funkcjonuje nawet w zestawie słownym. Sporadyczne pojawianie się tego słowa nadaje mu charakter harcerskiego folkloru. Drużynowy, podejmujący z młodzieżą jednak pewną służbę, rozumie ją jedynie jako służbę bliźnim. Pojęcie służby Polsce jest dziś — wobec niefunkcjonowania pojęcia „patriotyzm” — nieczytelne i nieprzetwarzalne w czyn. Również dość płytka wiara nie pozwala na zrozumienie pojęcia „służba Bogu”. Tu nasuwa się pytanie: czy rzeczywiście jesteśmy dziś „spadkobiercami idei harcerskiej”? Nie tylko młodzież polska czuje się zagubiona w sferze wartości i nie wytwarza spójnych systemów światopoglądowych. Czują się tak również instruktorzy. Postawa relatywizmu etycznego spowodowała, że spójne konstrukcje światopoglądowe są rzadko spotykane nawet wśród ludzi dojrzałych.
2. ZHR ma wszelkie szanse wychowywać ludzi bezideowych. Twierdzenie to zostało ujęte w trybie przypuszczającym ze względu na niewymierność oceny zjawiska. O jego występowaniu należy sądzić z doświadczenia pedagogicznego uczącego, iż idea przyjęta w dzieciństwie (Przyrzeczenie Harcerskie) i nie realizowana w praktyce harcerskiego życia pozostaje dla harcerza mitem dzieciństwa, sentymentalnym wspomnieniem, dalekim od realiów życia ludzi dorosłych.
3. ZHR nie wychowuje do „świadomej postawy obywatelskiej”. (określenie statutowe, §5). Przedmiotem niepokoju władz ZHR jest fakt, iż Związek nasz nie istnieje na forum życia publicznego kraju. Tymczasem drużyny ograniczają często swą działalność do życia towarzyskiego w myśl pragnień młodzieży wycofującej się chętnie w sferę prywatności.

4. ZHR nie wychowuje „do odpowiedzialności” (cel statutowy, §5). Nie wypracowawszy mechanizmów egzekwowania Prawa Harcerskiego (rzetelność, słowność, punktualność), regulaminów oraz rozkazów, w myśl zasad wychowania — oddziałują ujemnie.
5. Harcerstwo nie jest przyczyną samodoskonalenia i samorozwoju. System stopni harcerskich, przy braku podstawowej motywacji ideowej, nie wystarczy. Praca nad sobą, przy braku kierunków wychowawczych, traktowana jest zbyt ogólnikowo. Nie widać jej owoców w takich sferach jak: dyscyplina wewnętrzna, opanowanie.
6. Oddziaływanie bezpośrednie drużynowe jako wzorca na swych harcerzy, może nosić znamiona dodatnie bądź ujemne. Brak jest bowiem mechanizmów zabezpieczających przed sytuacją, której drużyny nie posiadający stopnia przewodnika (stopień ten jest weryfikacją jego jako wychowawcy) może charakteryzować się cechami osobowości gorszymi niż przychodzący do drużyny chłopcy.
7. Harcerstwo zaspakaja częściowo potrzeby samorealizacji instruktorów, daje im możliwość wielokierunkowego rozwoju, wywiera wpływ na życie rodzinne i zawodowe. Spełniając te pozytywne role kryje w sobie jednocześnie pewną pułapkę. Samorealizacja — jeśli nie zostanie połączona w pełni świadomie z ideą służby — nosi cechy postępowania egoistycznego i jako taka przynosi szkodę zarówno Związkowi jak i w dalszej perspektywie samemu instruktorowi.
8. Harcerstwo przyczynia się do budowania więzów społecznych łącząc młodzież w grupy, dając im za podstawę tworzenia jedności wspólne przeżycia, wspólną pracę i zabawę. Tym samym harcerstwo daje odpowiedź na jedną z najsilniejszych potrzeb młodzieży: potrzebę grupowania się, bycia razem, życia towarzyskiego, potrzebę akceptacji, przyjaźni i miłości. W zestawie tym brakuje tylko słowa „braterstwo”, gdyż nie ujawnia się ono we współczesnych harcerskich kontaktach.
9. Harcerstwo tworzy kulturę zdolną do przeciwstawienia się subkulturze młodzieżowej o ujemnym oddziaływaniu wychowawczym.
10. Harcerstwo sprawuje funkcje opiekuńcze nad dziećmi i młodzieżą. Przejawia dbałość o ich wypoczynek na świeżym powietrzu, czystość, porządek i zdrowie oraz sprawność fizyczną. Waga tego zadania wzrasta w przypadku dzieci wychowawczo zaniedbanych lub z biednych rodzin.

11. Harcerstwo pozwala sprawującym funkcje wychowawcze na zdobycie wielu pozytywnych cech i umiejętności. Rozwija takie cechy jak: wnikliwość psychologiczna, tolerancja, cierpliwość, delikatność. Kształci dobrych nauczycieli.
12. Harcerstwo uczy samodzielności, zaradności, pobudza aktywność. Są to cechy niezmiernie ważne przy obserwowanej w Polsce nadopiekuńczości wielu rodzin, przesunięciu czasu usamodzielnienia faktycznego w związku z uzależnieniem finansowym od rodziców, teoretyzacją programu szkolnego, nisko ocenianą aktywnością młodzieży polskiej.
13. Harcerstwo rozwija zainteresowania własne harcerzy przez system sprawności i zadania indywidualne.
14. Harcerstwo uczy współzycia z przyrodą.

POTRZEBY SPOŁECZNE W ZAKRESIE WYCHOWANIA MŁODZIEŻY POLSKIEJ

Sytuacja społeczna i polityczna oraz kierunki filozoficzne naszej epoki odzwierciedlone w hasłach i sposobie myślenia człowieka ukształtowały obraz współczesnego społeczeństwa polskiego. Zaisnialy we współczesnej kulturze zrówno ze swymi pozytywnymi jak i wybitnie negatywnymi cechami i przenieszone są na pokolenie młodsze w procesie wychowania.

Prawidłowe odczytanie przez harcerstwo sytuacji społecznej w jej etycznym wymiarze pozwala na przeciwstawienie się procesom destrukcyjnym i skierowanie sił na budowanie tego, co w człowieku jest dziś słabe, a stanowi wartość.

Ocena własnej epoki jest jednak rzeczą ogromnie trudną. Możemy jej dokonać jedynie w przybliżeniu, wsłuchując się w głosy tych, którzy z autorytetem wypowiadają się od lat w tych sprawach.

Z MYŚLI PAPIEŻA JANA PAWŁA II

RELATYWIZM ETYCZNY

Istnieje duże zagrożenie dla społeczeństw w szeroko rozpowszechnionym relatywizmie etycznym pozabawiającym człowieka trwałego, moralnego punktu odniesienia. Demokracja bez wartości łatwo przemienia się w jawny bądź zakamuflowany totalitaryzm.

WYZWANIE IDEOLOGII MATERIALIZMU

Wiek XX stał się czasem nowego wyzwania dla chrześcijaństwa. Wyzwanie wyrytywa z ideologii materializmu dialektycznego, gdzie wszelka religia zostaje zakwestionowana jako czynnik pozabawiający człowieka jego człowieczeństwa. Wyzwanie to może być destruktywne, ale może też być wyzwaniem mobilizującym do podejmowania wysiłków, do szukania nowych rozwiązań i w tym sensie poniekąd twórcze.

PERSPEKTYWA W WYCHOWANIU CZŁOWIEKA

Młody człowiek powinien mieć stworzone warunki, które wyzwalałyby w nim powinność stawania się, rozwijania się — to znaczy perspektywę. Tą perspektywę stwarzają równocześnie warunki i on sam.

DAR WOLNOŚCI

Dar wolności sprawia, że człowiek ciągle staje przed koniecznością dokonywania wyboru między dobrem a złem. Wolność wyboru staje się niejednokrotnie szacnym różnorodnych zniewoleń człowieka, ludzi, społeczeństw: niewoli pychy, chciwości, egoizmu, zazdrości, lenistwa, nienawiści. Tylko wolność podporządkowana Prawdzie prowadzi osobę ludzką ku jej autentycznemu dobru. Dobrem osoby jest istnienie w prawdzie i czynienie prawdy.

TRZEŹWOŚĆ NARODU

Zadnych inicjatyw podejmowanych w walce o trzeźwość narodu nie można ośmieszać czy pomijać. Zbyt wysoka jest stawka, o którą chodzi. Trzeba iść pod prąd społecznego nawyku i pytkiej opinii, pod prąd ludzkiej słabości i źle rozumianej wolności.

CYWILIZACJA MIŁOŚCI

Cywilizacja miłości rozpoczyna się wraz z objawieniem Boga, który „jest miłością”. Sens tego wyrażenia jest głęboko humanistyczny. Stworzony na obraz i podobieństwo Boga człowiek otrzymał świat z rąk Stwórcy z zadaniem, by tworzył go na swój obraz i podobieństwo. W spełnieniu tego zadania odnajduje swe źródło cywilizacja. Cywilizacja jest więc głęboko związana z miłością i warstwa ona dzięki jej „systematycznej uprawie”. Zagrożenia miłości są zarazem zagrożeniami cywilizacji.

PRAWDA O CZŁOWIEKU

Nasza cywilizacja pomimo wielu osiągnięć pozytywnych, z wielu względów jest chorą cywilizacją i zarazem źródłem schorzeń człowieka. Cywilizacja ta została bowiem oderwana od pełnej prawdy o tym, kim są mężczyzna i kobieta jako istoty ludzkie. W rezultacie cywilizacja ta nie potrafi właściwie zrozumieć, czym jest dar osób w małżeństwie, czym jest miłość odpowiedzialna, na czym polega autentyczna wielkość rodzicielstwa i wychowania. Środki masowego przekazu, nawet gdy starają się poprawnie informować społeczeństwo, jeżeli nie kierują się zdrowymi zasadami etycznymi, nie służą prawdzie w jej wymiarze zasadniczym.

RODZINA

Rodzina jest najmniejszą ale zarazem fundamentalną społecznością ludzką. Jest społecznością, dla której właściwym sposobem bytowania jest komunia osób dotycząca relacji międzyosobowej małżonków, a także wspólnota, która przekraczając układ: „ja” i „ty” wychyla się w kierunku rodzicielstwa i wychowania potomstwa. Poprzez rodzinę toczą się dzieje człowieka, dzieje zbawienia. Rodzina jest dziś w centrum tego wielkiego zmagania między dobrem a złem, między życiem a śmiercią, między miłością a wszystkim, co jest jej przeciwieństwem.

WOBEC NIESPRAWIEDLIWOŚCI

Wobec szerszenia się groźnych form niesprawiedliwości społecznej i gospodarczej oraz korupcji politycznej narasta oburzenie wielkiej rzeszy ludzi, której podstawowe prawa są podeptane i znieważone. Coraz powszechniejsza staje się potrzeba radykalnej odnowy jednostek i społeczeństw, zdolnej zapewnić sprawiedliwość, solidarność, uczciwość i jawność. Wszyscy pragną świata bardziej ludzkiego, w którym każdy mógłby znaleźć miejsce dla siebie będąc współtwórcą domu przyszłości. Wszyscy razem muszą go budować świadomi swych obowiązków, ale także niezbywalnych ludzkich praw.

Powyższe myśli wybrano z opracowań:

1. Encyklika *VERITATIS SPLENDOR*, 1993
2. *LIST DO RODZIN Ojca Świętego Jana Pawła II*, 1994
3. „*Eucharystia jest Sakramentem siły przebicia*”, spotkanie z młodzieżą 10 czerwca 1987
4. „*Dla chrześcijanina sytuacja nigdy nie jest beznadziejna*”, spotkanie z młodzieżą 12 czerwca 1987
5. „*Wobec wyzwania ideologii dialektycznego materializmu*”, spotkanie z Konferencją Episkopatu Polski, 14 czerwca 1987
6. „*Trudny dar wolności*”, Msza św. w Kaplicy Cudownego Obrazu, Częstochowa, 15 czerwca 1987.

Z MYŚLI KSIĘDZA JÓZEFA TISCHNERA

WYBÓR BOGA

Człowiek musi obecnie wybrać chrześcijaństwo, nie zaś etykę. Nie chodzi o ocalenie w obliczu totalnego zła ani nawet o zwykłą ludzką dobroć (humanizm). Chodzi o wybór Boga — wartości najwyższe. Wartości chrześcijańskie (wartości etyczne) wywołują dziś lęk nie przez to, że są wartościami, lecz przez to, że stają za nimi ludzie posługujący się nimi często jak narzędziami.

SŁUŻBA

Trzeba przyznać najpierw człowiekowi prawo do posiadania siebie (poznania siebie i zasadności swojego istnienia, uzyskanie władzy nad sobą), aby dopiero potem człowiek mógł się poświęcić służbie dla Boga i bliźnich. Wartość służby związana jest z siłą miłości. Miłość poznaje się po tym, że pcha człowieka zawsze „za daleko” ku Bogu i „za daleko” ku ludziom.

DIALOG Z BOGIEM I CZŁOWIEKIEM

Najpierw trzeba wypłatać myślenie spod przewagi uczuć, bo bez niego nie ma dialogu. Uczucia zmieniają dziś każdą dyskusję w bezowocną. Dialog jest wykładnikiem wiary. Człowiek wiary musi wkręcić w sam środek dialogu z Bogiem i ludźmi. W dialogu człowiek musi „przebić się” ku drugiemu człowiekowi. Ludzie dobrej woli nie mogą się wciąż mijać ze sobą lecz muszą łączyć swe siły.

OJCZYZNA

Największym grzechem Polaków wobec ojczyzny jest dziś:

- domaganie się tego, co niemożliwe i niespostrzeżenie tego, co leży przed oczyma
- używanie tego, czego się nie wytworzyło: konsumpcja rzeczy społecznych, stanowisk, urzędów, funkcji, władzy
- obsesja walki (nie poszukuje się PRAWDY lecz sposobów wykończenia przeciwnika)

POTRZEBA TWÓRCZOŚCI

Ani etyka ani religia nie jawią się jako system norm (zakazów — nakazów) lecz jako propozycje wartości, które należy najpierw odkryć, a potem urzeczywistnić. Etyka norm ustępuje miejsca etyce wartości, a religia legalizmu schodzi na drugi plan, by ustąpić miejsca twórczej miłości bliźniemu. W programie życia i w programie wychowania etyka przekonała wyprzedza etykę zachowań.

PRAWO

W państwie dyktatury proletariatu nastąpił rozdziałek pomiędzy prawem państwowym (legalnością) a etyczną świadomością społeczeństwa. „Sumienie narodu” usprawiedliwiała bunt, krytyki, stawalo się twórczą rzeczywistością, inspirowało opozycję. To przeciwieństwo między legalnością a moralnością jest dziś naszym dsiedsiestwem po komunizmie. Odbudowa autorytetu państwa wymaga przywrócenia autorytetu legalności. Prawo musi na nowo stać się prawem. Z drugiej strony: aby prawo to mogło stać się prawem musi być zgodne z etyką.

(Myśli wybrane z książki ks. J. Tischnera „Nieszczęsny dar wolności”)

Z MYŚLI Dr STANISŁAWA SŁAWIŃSKIEGO

DEZINTEGRACJA SPOŁECZNA

Praca drużyn harcerek jest zasadniczą terapią naszej wielkiej narodowej choroby — dezintegracji. Każda drużyna harcerska, nawet ta, której wyniki pracy uważa się za niewybitne, odbudowuje więzi i przetrzymuje poczucie obcości.

DEMOKRACJA

Dziś wszyscy zgadzają się z tym, że powinna być demokracja, ale trudność polega na tym, że demokracji nie da się wprowadzić, gdy nie ma demokratów, czyli ludzi, którzy zgodnie z logiką demokracji postępują. Wzory zachowań nabyte w zupełnie innym systemie stanowią poważną barierę w życiu publicznym. Demokracja to nie tylko pewna zasada zachowania się ale i wewnętrzna kultura zachowania publicznego. Jednym z zasadniczych błędów społeczeństwa jest próba wychowania do demokracji przez jej praktykowanie, a przecież do tego aby funkcjonować według wzorów demokratycznych, trzeba dojrzeć.

POSŁUSZEŃSTWO

Posłuszeństwo jest podstawą ładu społecznego, który nie jest oparty na przemocy. Jeśli nie ma ducha posłuszeństwa, to ład społeczny jest możliwy tylko na drodze zniewolenia, zastraszenia. Wychowanie w posłuszeństwie (czy lepiej: karności) lepiej przyczynia się do rozwoju demokracji niż zabawa w pseudodemokratyczne procedury na poziomie małych dzieci.

KRYZYS JĘZYKA

Zasadniczy czynnik, który tworzy z tłumy jakąś wspólnotę, to czynnik komunikacji, porozumiewania się. Obserwujemy dziś daleko posunięty kryzys języka. Mówi się byle co, byle jak i z byle powodu. Słowo straciło swą wartość, człowiek staje się na nie coraz mniej wrażliwy, nie potrafi słuchać. Słowo nie wiąże się często z żadną prawdą. Trzeba nauczyć dziecko publicznego wypowiadania się i słuchania.

KRYZYS KULTURY

Kryzys kultury w Polsce polega na przenikaniu coraz bardziej przez nasze granice pseudokultury. Pseudokultura jest to kultura, która nie stawia w centrum swojego zainteresowania wartości. Jest obliczona na ustawiczne bodźcowanie człowieka, jego zmysłów. Wciska się wszędzie nachalnie, działa jak narkotyki — jest formą odurzenia się. Istnieje potrzeba tworzenia Środowisk, które będą lansowały uczestnictwo w kulturze.

KRYZYS ETYKI PRACY

Tragedią dnia dzisiejszego jest zanik etyki pracy. Proces ten rozpoczyna się już w szkole, a z czasem ulega pogłębieniu. Staje się powszechną „normą” postępowania. Działania przeciwstawiające się temu procesowi muszą być w pełni świadome. Nie stworzy ich żaden mechanizm ekonomiczny.

KRYZYS ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA WSPÓLNOTĘ

Wspólnota nie istnieje dzisiaj w potoczny sposób jako wartość. Używana jest często jako teren, z którego zgarniane są wszelkie dobra dla indywidualnego zysku. Niebezpieczna jest sytuacja, w której osoby o dużej wrażliwości społecznej i większym wrodzonym poczuciu odpowiedzialności funkcjonują w społeczeństwie jako tzw. „frajzerzy”.

(z referatu wygłoszonego na Konferencji Harcmistrzowskiej w Wesolej w 1992 roku)

II ZARYS PROGRAMOWY

PODSTAWY IDEOWE I PROGRAMOWE

Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, jako organizacja ideowo-wychowawcza powinien mocno i głęboko oprzeć swą działalność na treści Przyrzeczenia Harcerskiego — służbie BOGU, POLSCE, BLIŹNIEM.

Konstrukcja Programu opiera się na tezie zakładającej istnienie Boga, jako wartości nadrzędnej, wyznaczającej kierunek rozwoju człowieka.

Odniesienie Programu do służby Polsce i bliźnim zawarte jest w zestawieniu pożądaných postaw i działań.

Celem wychowania harcerskiego jest prawidłowy, harmonijny rozwój człowieka we wszystkich sferach jego osobowości: duchowej, moralnej, intelektualnej, uczuciowej i fizycznej, prowadzący ku jego spełnieniu jako osoby ludzkiej. Harcerz/harcerka otwierając się na dobro, prawdę, piękno, uczestniczy w wartościach i je urzeczywistnia, dokonując prawidłowego wyboru według ich hierarchicznego układu: od wartości najniższych (materialnych) poprzez wartości duchowe ku wartościom absolutnym (miłości Bożej).

Specyfiką wychowania harcerskiego jest priorytetowa rola postaw i działań najbardziej potrzebnych współczesnemu społeczeństwu i Polsce:

1. Pielęgnowanie i pomnażanie dorobku kultury i tradycji narodowej idące w parze z otwarciem na rzeczywiste wartości płynące z Europy i świata oraz na problemy innych narodów.

2. Rozwój cech kształcących zmysł obywatelski i cnoty społeczne: odpowiedzialność za swoje czyny i za wspólnotę, aktywność społeczna, pracowitość, rzetelność, odwaga i poświęcenie.

3. Nauka praworządności związana z przywróceniem autorytetu legalności i prawidłowym wdrażaniem zasad demokracji w oparciu o posłuszeństwo i odpowiedzialność.

4. Wychowanie do życia w rodzinie, do wypełniania przypadających w niej funkcji.
5. Przystosowanie do służby bliźniemu w miłości i ofiarności poczynać.
6. Wychowanie do dialogu z drugim człowiekiem, budowania więzi międzyludzkich, animacji wspólnych działań.

PODSTAWY TEORETYCZNE WYCHOWANIA

U podstaw wychowania leży prymat osoby ludzkiej (dobro człowieka). Wychowanie zmierza do jej rozwoju aż do całkowitego spełnienia. Kształtuje osobowość pogłębiając ją i poszerzając. Osobowość ta jest wprawdzie człowiekowi dana, jest jednak również mu zadana do wypełnienia i to w podwójnym sensie:

- w znaczeniu poszukiwania własnej odrębności, dróg swojego powołania,
- w znaczeniu obowiązku coraz doskonalszego jej wypełniania: rozwijania zdolności i coraz bardziej aktywnego wybierania dobra rozumianego jako wartości, których przyswojenie ma dopełnić każdą osobę.

Działania wychowawcy nie kształtują osoby, ale stwarzają mniej lub bardziej korzystne warunki jej rozwoju, przekazując odpowiednie wartości i zabezpieczając ją przed przyjmowaniem pseudowartości. Sam rozwój, doskonalenie i kształtowanie osoby musi być już własnym dziełem wychowanka, owocem jego wysiłków. Wynika to zarówno z zasady wolności osoby jak i z zasad przyswajania wartości.

Ze strony wychowawcy jest to wysiłek, by wartości uczynić poznawalnymi, bliskimi i łatwymi do przyjęcia, zaś ze strony odbiorcy to wysiłek zmierzający do ich zdobycia i przekształcenia w wartości własne, które wzbogacą biorcę, o ile zostaną przetworzone i rozdawane innym.

Doskonałość osoby jest więc zdolnością wyboru dobra i uczestnictwa w dobru przez jego współtworzenie. O wyborze tym decyduje miłość dobra oraz miłość do tych, którym ma być ono przekazywane.

Dobrem najwyższym, a zarazem źródłem podstawowej wartości (w znaczeniu: godności) osoby ludzkiej i każdej innej wartości jest sam Bóg. Wychowawcy nie wolno więc zawęzić perspektywy pokazywania dobra, skoro ma ono cechę nieskończoności gdyż jego źródłem jest Bóg. Wychowanie nie jest procesem zamkniętym. Dobro Najwyższe nie jest przekazywalne przez wychowawcę ani nawet osiągalne przez samego wychowanka. Do zbliżenia ku Niemu potrzebna jest łaska. To, co wychowawca może jedynie uczynić, to jak najlepiej przysposobić wychowanka do jej odczytania i przyjęcia, które dokonuje się poprzez wartości rzędu niższego.

Wyżej przedstawione założenia pedagogiki są spójne ze wskazówkami pozostawionymi przez Baden-Powella. Są to: indywidualne traktowanie chłopców w procesie wychowania, stwarzanie takiej atmosfery, takich warunków, by kierować ich myśli ku dobru, wolność wyborów, samowychowanie, ukazywanie Boga jako najwyższej wartości.

SYSTEMATYKA CELÓW WYCHOWANIA HARCERSKIEGO

Wychowanie, w najszerszym rozumieniu tego słowa, jest procesem, w którym człowiek jest kierowany ku swojemu spełnieniu jako osoba ludzka.

Wychowanie w rozumieniu węższym, to kształcąca praca, którą wychowawca podejmuje wraz z wychowankiem, w celu rozwinięcia w wychowanku określonych cech lub przystosowania do podjęcia określonych zadań.

Harcerstwo w swych założeniach podjęło się oddziaływania w obydwu wymienionych zakresach. Nazwijmy je w uproszczeniu:

- wychowaniem osoby
- wychowaniem harcerza do służby społecznej.

A. WYCHOWANIE OSOBY

Wychowanie osoby jest działaniem w kierunku integralnego rozwoju całego człowieka. Obejmuje ono swym zasięgiem:

1. ROZWÓJ FIZYCZNY

zdrowie
hart
sprawność fizyczna

2. ZDOLNOŚĆ SPOSTRZEGANIA I KOJARZENIA

sprawność zmysłów
umiejętność obserwacji
dobra pamięć
szybka reakcja
umiejętność koncentracji
zdolność kojarzenia

3. AKTYWNOŚĆ INTELEKTUALNA

poszukiwanie prawdy
przezwytyczanie lenistwa myślowego
poznanie swoich uzdolnień
rozszerzanie zainteresowań
umiejętność przyswajania wiedzy (synteza, budowa struktur myślowych)
umiejętność wypowiadania się

4. ŻYCIE UCZUCIOWO-EMOCJONALNE

poznanie własnej sfery uczuciowej
umiejętność kierowania uczuciami
pielęgnowanie wrażliwości uczuciowej (na piękno, cierpienie...)
wyswabdzanie ocen, sądów spod wpływu uczuć

5. WOLNOŚĆ

odkrycie godności człowieka
poznanie prawdy o sobie
akceptacja siebie
świadome posłuszeństwo

6. ZDOLNOŚĆ WYBORU DOBRA

refleksja nad sensem rzeczy i działań
myślenie wartościujące
umiejętność oceny swoich zachowań
poznawanie dorobku kultury
poznawanie zasad wiary
umiejętność modlenia się i kontemplacji
autentyzm działań, otwartość, ufność
gotowość do poświęceń
zdolność do głębokiego kontaktu z drugim człowiekiem

7. ZDOLNOŚĆ REALIZACJI ZAMIERZONYCH CELÓW

pracowitość, rzetelność, wytrwałość
silna wola
odpowiedzialność
aktywność działań

odwaga w podejmowaniu zadań
 przezorność
 wykorzystywanie wiedzy teoretycznej
 umiejętności organizacyjne
 znajomość celów życiowych
 umiejętność konstruowania swojej drogi życiowej
 nawiązywanie prawidłowych więzi z drugim człowiekiem
 umiejętność animacji działań w środowisku

Są to wartości podstawowe (pierwotne) wychowania. Powinny one stać się źródłem wartości wtórnych w harcerzu: mądrości, wierności, przyjaźni, wiary, miłości..., o ile otoczymy go ich atmosferą.

Oddziaływania wychowawcze powinny iść spójnie, we wszystkich siedmiu kierunkach równocześnie, z naciskiem przesuwającym wraz z rozwojem człowieka w kierunku od punktu 1 do punktu 7. Wymaga to od instruktorów sztuki przetwarzania trudnego nieraz celu na metodę będącą sposobem jego osiągnięcia przez młodego harcerza, czy nawet zucha. Integralne wychowanie osoby wymaga więc pełnej dojrzałości instruktora.

Wychowanie człowieka jako osoby jest dziś w Polsce bardzo zaniedbane. Nie dopełnia tego obowiązku często dom rodziny, nie podejmuje go przeciążona trudami egzystencji szkoła. Włączenie się harcerstwa do procesu wychowania integralnego, decyduwać będzie w przyszłości o jego społecznej randze.

B. WYCHOWANIE HARCERKI, HARCERZA DO SŁUŻBY

Wychwanie do służby społecznej to specyfika, która odróżnia harcerstwo od każdej innej instytucji wychowującej.

Jest harcerską ideą ujętą słowami Przyrzeczenia Harcerskiego, w którym wyodrębnione są:

- SŁUŻBA BOGU
- SŁUŻBA POLSCE
- SŁUŻBA BLIŹNIM

Służba Bogu jawi się jako sens życia człowieka. Staje się potwierdzeniem jego wartości i warunkuje jego szczęście. Służba Bogu polega na:

CZYNIENIU DOBRA W JEGO ZWYKŁYM, CODZIENNYM WYMIARZE (POMOC CZŁOWIEKOWI)
 DBANIU O ŚWIAT, KTÓREGO, JESTEŚMY GOSPODARZAMI (MĄDRE ZARZĄDZANIE I OPIEKA NAD NIM)
 SZACUNKU DLA PIĘKNA, TEGO ZASTANEGO NA ZIEMI I TEGO, KTÓRE SAMI WYTWARZAMY W MIŁOŚCI
 SZUKANIU PRAWDY O ŚWIECIE, ŻYCIU, O NAS SAMYCH I DRODZE, KTÓRĄ PRZEMIERZAMY, JAK RÓWNIEMŻ O KAŻDYM JEDNOSTKOWYM ZDARZENIU, SENSIE RZECZY I SENSIE DZIAŁAŃ (MĄDROŚĆ ŻYCIOWA)
 WĘDRÓWCE DROGĄ MIŁOŚCI W CORAZ GŁĘBSZE ZNACZENIE TEGO SŁOWA
 CZCI ODDAWANEJ BOGU W LITURGII KOŚCIOŁA I WE WŁASNEJ MODLITWIE

Służba Bogu jest drogą ku Niemu, ciągłym wysiłkiem poszukiwania w zawiłej rzeczywistości Dobra, Prawdy, Piękna, Miłości. Każdy instruktor czy harcerz szuka sam wykorzystując swoje zdolności, wiedzę, charakterystyczny tylko dla siebie sposób widzenia świata. Wszyscy jednak trzymamy się na tej drodze za ręce, dzieląc się tym, co każdy widzi jednostkowo, subiektywnie, niedoskonale. Tak budujemy HARCERSKĄ WSPÓLNĄ MYŚL, a za nią HARCERSKĄ WSPÓLNĄ DZIAŁAŃ.

Służba Polsce i służba bliźnim posiadają ten sam charakter lecz odmienny zasięg oddziaływania. Objawiają się w następujących dziedzinach:

ŚWIADOMY WYBÓR SŁUŻBY
 ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SWOJE CZYNY
 ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA WSPÓLNĄ AKTYWNOŚĆ DZIAŁAŃ
 RZETELNOŚĆ WYKONYWANEJ PRACY
 UMIEJĘTNOŚĆ PEŁNIENIA FUNKCJI W RODZINIE
 DIALOG Z DRUGIM CZŁOWIEKIEM
 BUDOWANIE WIĘZI MIĘDZYLUDZKICH
 ANIMACJA WSPÓLNYCH POCZYNAŃ
 MIŁOWANIE KULTURY I TRADYCJI NARODOWEJ
 OTWARTOŚĆ NA PROBLEMY EUROPY I ŚWIATA

Ten rodzaj wychowania, sugerujący wychowanie dla...narodu, kraju, ma służyć społeczeństwu, ale być od społeczeństwa niezależnym (niezależność od kierunków politycznych, trendów kulturowych, nacisków osób czy organizacji).

Służymy „CAŁYM ŻYCIEM”. Słowa te nie mogą być rozumiane tylko w znaczeniu rozciągłości czasowej, lecz przede wszystkim jako działania integrujące wszystkie siły, zdolności i wiedzę człowieka w służbie.

Wychowanie harcerza do służby jest uproszczone w metodzie w stosunku do wychowania osoby. Polega ono na wychowaniu w działaniu. Drużyna pełniąc służbę rozdziela zadania indywidualne pomiędzy swoich członków. Ich wykonanie podlega szczegółowemu omówieniu i ocenie. Tradycja harcerska posiada dobre wzorce w pełnieniu służby.

ZAKRES ODDZIAŁYWANIA SPOŁECZNEGO

Analiza istniejącej sytuacji i potrzeb społecznych, zamieszczona w I części opracowania, wykazała, że za harcerstwem szerokim, opiekuńczym, zagospodarowującym czas wolny młodzieży, dającym swym stylem bycia odpór subkulturze młodzieżowej, przemawiają następujące czynniki:

- potrzeba istnienia grupy dającej oparcie młodemu człowiekowi, pokonującej jego alienację
- potrzeba prowadzenia życia towarzyskiego w środowisku pokrewnym kulturowo
- potrzeba integracji młodzieży
- niekiedy: potrzeba częściowego przejęcia funkcji opiekuńczych rodziny.

Ża harcerstwem wąskim, elitarnym, ideowym, o podniesionym stopniu wymagań, służącym „całym życiem”, przemawiają następujące czynniki:

- potrzeba młodzieży „zaistnienia na poważnie” w życiu
- potrzeba oparcia na idei porządkującej świat wartości, pozwalającej kształtować światopogląd
- potrzeba zaistnienia w społeczeństwie wzorców osobowych prezentujących potrzebne a niepopularne cechy czy postawy (np. z dziedziny etyki pracy, służby)
- potrzeba widocznego, intensywnego uczestnictwa harcerek i harcerzy w życiu społecznym i narodowym.

Z powyższego zestawienia wynika, że istnieją zapotrzebowania kształtujące sprzeczny obraz przyszłego harcerstwa. Należy dokonać wyboru pomiędzy harcerstwem „szerokim” a „wąskim”.

Program przyjmuje rozwiązanie kompromisowe, polegające na różnicowaniu celów i programów w tym zakresie, zgodnie z poziomami wiekowymi:

ZUCHY — Bardzo szerokie otwarcie organizacji na uczestników, intensywna praca w celu rozwoju ruchu zuchowego, zwrócenie szczególnej uwagi na dzieci z rodzin rozbitych i dzieci zaniedbane wychowawczo.

HARCERKI I HARCERZE — gałąź organizacji otwarta dla wszystkich, lecz stawiająca członkom wymagania realizacji Przystrojenia i Prawa Harcerskiego oraz podejmowania minimum wysiłku w pracy nad sobą. Daje uczestnikowi oparcie w grupie pod warunkiem dostosowania się do jej praw.

WĘDRONICZKI I WĘDRONICY — gałąź organizacji stawiająca duże wymagania członkom w zakresie postawy ideowej i działań (dawanie świadectwa życia zgodnie z Przystrojeniem i Prawem Harcerskim). Niedługo, prężna organizacyjnie, zauważalna w życiu społecznym kraju, oddziaływująca wzorcowo na harcerstwo młodsze.

Przedstawiony obraz harmonizuje z możliwościami realnego wpływu wychowawczego na młodzież w różnych grupach wiekowych.

PROGRAM ZUCHOWY „Spójrz na świat wokół siebie!”

Okres zuchowy to czas wspólnej pracy z dzieckiem nad tym, by z naturalnego młodego egoisty („moje zabawki, moje miejsce...”) przestoczył się on w zucha podejmującego świadomie obowiązki (w domu, w szkole, w gromadzie) i wypełniającego je rzetelnie.

A. CELE WYCHOWAWCZE

1. Harmonijny rozwój dziecka: duchowy, intelektualny, fizyczny, według „Systematyki celów wychowawczych”.
2. Pomoc w uzyskaniu orientacji etycznej: w rozróżnianiu dobrych i złych czynów.
3. Przybliżenie pojęcia: „Polska”, wywołanie pierwszych uczuć patriotycznych.
4. Rozwój prawidłowych postaw względem rodziców (pomoc w domu, obowiązki, opiekuńczość).
5. Kształtowanie postawy użyteczności i chętniej pomocy, w oparciu o odkrywanie przez zucha potrzeb innych ludzi.

6. Umiejętność współzycia z rówieśnikami, koleżeńska.
7. Kształtowanie zaradności i samodzielności.
8. Wyzwalanie inwencji twórczej.
9. Umożliwienie aktywnego działania.
10. Wprowadzenie w tajniki przyrody.

Program realizujący powyższe cele powinien być płynnym przejściem pomiędzy następującymi sferami, według kolejności:

- wtajemniczenie w życie gromady czyli zaistnienie dziecka w grupie rówieśniczej
- rozwój zainteresowań i kształtowanie umiejętności w jak najszybszym wachlarzu propozycji
- uwrażliwienie na drugiego człowieka.

Ogromną rolę spełnić może obserwacja dziecka na tle grupy, dokonywana przez drużynowego, dająca możliwość wykrycia ewentualnych nieprawidłowości w rozwoju osobowości dziecka. Współpraca z rodzicami i szkołą powinna prowadzić do ich korygowania, co w tym wieku daje najlepsze efekty. Dlatego też dużą rolę może spełniać ruch zachowy w pracy z dziećmi zaniedbanymi wychowawczo.

PROGRAM HARCERSKI

„Zamelduj się u bliźniego!”

A. CELE WYCHOWAWCZE

Cele wychowawcze harcerstwa to:

1. Integracja środowiskowa, tworzenie więzów towarzyskich, przyjacielskich, braterskich, danie jednostce wsparcia grupowego.
2. Tworzenie harcerskiego „stylu bycia”, opartego na Prawie Harcerskim.
3. Umiejętność współpracy w grupie, skupiania się wokół wspólnych zadań, kształtowanie zdolności organizacyjnych.
4. Pomoc w uzyskaniu orientacji etycznej w otaczającym świecie i pozyskaniu umiejętności dokonywania wyborów.
5. Harmonijny rozwój harcerza: duchowy, intelektualny, fizyczny (wg. „Systematyki celów wychowawczych”, cz. A „Wychowanie osoby”).

6. Wprowadzenie do pracy nad sobą (ze szczególnym uwzględnieniem takich cech jak: pracowitość, rzetelność, odpowiedzialność, uczciwość, posłuszeństwo, opanowanie).
7. Kształcenie postaw harcerskich, zwłaszcza postawy służby.

Służbę w harcerstwie rozumiemy jako postawę pomocniczości.

Harcerz/harcerka, w każdym środowisku, w którym się znajduje, czyli: w domu, w szkole, gromadzie kolegów, w drużynie, stara się być użytecznym. Z tych działań rozlicza się przed drużynowym, od niego też otrzymuje polecenie do dalszej służby: „Zamelduj się u bliźniego...” a także radę czy zachętę. Różnorodność służby powinna umożliwić rozwijanie poprzez nią wszystkich cech harcerza wymienionych w „Systematyce celów wychowawczych”, w części B.

Służba ta powinna mieć na codzień charakter „cichy” i „ukryty”. Powinna ona też stać się powszechną w harcerskim programie tak, aby wiązano ją nieodzielnie z sylwetką harcerza. Ma zająć naczelne miejsce przy decyzji o przyznaniu stopnia harcerskiego.

Przedstawione powyżej cele wychowania harcerzy odpowiadają w przybliżeniu celom powszechnie uznanym w ZHR. Rozszerzona została jedynie postawa pomocniczości. Pozwała to na przyjęcie przez nasz Program programów wielu środowisk harcerskich.

Bardzo często wymienione cele nie są jednak w pełni realizowane w środowiskach. Na przeszkodzie ich realizacji stoi niekompetencja młodych drużynowych jak również brak pełnej samodzielności drużyn.

B. ORGANIZACJA

1. Drużyna jest podstawowym środowiskiem wychowawczym ZHR. Władze wszelkich szczebli wspierają jej pracę. W drużynie prowadzony jest całokształt pracy wychowawczej zawierającej również wychowanie gospodarcze: dbanie o własną siedzibę, o własny sprzęt obozowy (konserwacja), prowadzenie działalności zarobkowej. Nie ma bowiem lepszej formy wdrażania odpowiedzialności, rzetelności, uczciwości, zaradności. Z tych samych powodów drużyna organizuje samodzielne obozy.
2. Drużynę prowadzi pełnoletni instruktor. Cele harcerstwa nie są bowiem możliwe do zrealizowania w pełni przez drużynowych młodszych. Pożądane jest przekroczenie progu maturalnego po to aby o przebiegu harcerskiego wychowania decydowali ludzie w pełni odpowiedzialni za podjęte działania. Zamiana taka umożliwi wyjście z błędnego koła (drużynowa i drużynowy oddaje drużynę najczęściej w roku maturalnym

harcerzowi młodszemu od siebie). Student lub osoba pracująca dysponuje ponadto większą ilością wolnego czasu, który może poświęcić drużynie.

3. Hufiec jest forum wymiany doświadczeń, źródłem pracy samokształceniowej instruktorów i poważniejszych działań o randze pracy instruktorskiej dla Związku. Jest też miejscem wymiany informacji organizacyjnych. Hufcowy dba o realizację wyższych stopni harcerskich i stopni instruktorskich przez drużynowych i harcerzy starszych.

Przedstawiona organizacja Związku wydaje się z perspektywy dnia dzisiejszego utopią. Uznana za słuszną, powinna stać się inspiracją do tworzenia programu przemian organizacyjnych, rozłożonego na długie lecz konkretne etapy.

PROGRAM WĘDROWNICZY

„Dokąd idziesz?”

A. CELE WYCHOWAWCZE

Cele wychowawcze realizowane są przede wszystkim w służbie i przez służbę harcerską, przez przyjaźń, grupowe życie i kontakty z tymi, którzy mogą być wzorami. Celami tymi są:

1. Rozwój Harcerki/Harcerza w samokształtowaniu charakteru (rozwój osoby).
2. Lepsze rozumienie siebie, odnajdywanie swojej wartości i drogi życia.
3. Działanie refleksyjne, umiejętność dokonywania wyborów.
4. Aktywność zmierzająca ku dobru, umiejętność służenia.
5. Kształtowanie postaw w służbie („Systematyka celów”, część B).
6. Poszukiwanie prawdy o życiu tego, co obiektywnie słuszne (mądrość życiowa).
7. Radość życia.

Cele dydaktyczne, realizowane na spotkaniach kształceniowych i podczas dyskusji, ukazują kierunki uzupełniania wiedzy z dziedzin nie objętych nauką szkolną. Są to:

1. Wiedza o Bogu i człowieku.
2. Konstruowanie własnej drogi życia.
3. Wychowanie do życia w rodzinie, do pełnienia funkcji małżonków i rodziców.
4. Przygotowanie do życia społecznego (z wykorzystaniem psychologii i socjologii)
5. Kształtowanie umiejętności organizacyjnych.

B. ZARYS PROGRAMOWY

Program wędrowniczy jest nauką życia realizowaną poprzez postawione każdemu pytanie: „Dokąd idziesz?”. Nie jest nauką orientowania się we współczesnym świecie w znaczeniu dostosowywania się do zachodzących zmian: do nowej sytuacji gospodarczej, politycznej, do zdobyczy techniki. Jest raczej szukaniem stabilnego fundamentu życia w jego głębi, wejściem w sferę wiary, filozofii czy też zwykłej „życiowej mądrości”, i z tak pozyskanej bazy spoglądaniem na rzeczywistość. Młodzię końca dwudziestego wieku coraz bardziej odczuwa bowiem potrzebę tego, czego wiek ten jej nie ofiarował: odczytania sensu własnego życia i odnajdywania ścieżki własnego szczęścia. Szukając czegoś dla siebie, dla swojego ducha, błąka się pomiędzy magią, jogą, religiami wschodu a „New Age”. Wiek wędrowniczy jest najintensywniejszym momentem takich poszukiwań.

Realizacja Programu odbywa się czynnie poprzez dobrze pomyślaną służbę wędrowniczą oraz poprzez kształcenie zwane tu „kuźnicą”.

SŁUŻBA — pełniona jest zadaniowo. Wybrane zadanie powinno dotyczyć takiego tematu i być skonstruowane w taki sposób, aby:

- było ważne, użyteczne społecznie, trafne w danej sytuacji
- rozwijało i kształciło samych harcerzy, było dostosowane do wieku i stopniowało trudności w miarę zdobywania doświadczenia
- wykorzystywało indywidualne zainteresowania i zdolności harcerzek i harcerzy, dawało możliwość ich rozwoju
- miało wyraźny moment kończący (docelowy) pozwalający ocenić jakość działania i wyciągnąć wnioski na przyszłość
- było dla harcerzek i harcerzy wyczerpującym, czyli leżało zawsze na granicy ich możliwości, a także przygodą życia.

Służba ta powinna dać każdemu radość z bycia pożytecznym, zadowolenie z wykonania czegoś trudnego, odnalezienie swojej wartości w tym co się robi. Może być połączona z wędrowaniem w znaczeniu dosłownym, często poza granice kraju.

KUŹNICA — uzupełnia wychowanie harcerskie elementami przekazu wiedzy i dyskusją, mającymi ułatwić każdemu odpowiedź na pytanie: „Dokąd idziesz?”. O ile to możliwe, zapraszani są na spotkania specjaliści z różnych dziedzin lub po prostu ludzie doświadczeni i umiejący dzielić się tym doświadczeniem. Dyskusje nad tematami powinny mieć również aspekt wychowawczy (kontrola języka, umiejętności słuchania drugiego, opanowanie...).

C. ORGANIZACJA

Dla sprostanania wymaganiom wprowadzania wędrowników w życie społeczne przez poważną służbę i poważną dyskusję, nie będą często wystarczały siły nawet drużynowego-przewodnika. Stąd konieczność stworzenia zaplecza doświadczonych instruktorów, będących podporą dla drużyn (np. harcmistrzów wyłączających się z czynnej służby, doświadczonych w życiu społecznym, co byłoby korzystne dla nich samych i zabezpieczało przed odcięciem od problemów harcerzy i problemów drużyn.) Ich zadaniem byłoby:

- utrzymywanie ciągle aktualnej puli propozycji służb harcerskich na najbardziej potrzebnych polach życia społecznego, z której drużyna/drużyny wybierałyby zadania zgodnie z zainteresowaniami, potrzebami i możliwościami swoich wędrowniczek i wędrowników
- pomoc w ocenie wykonanych zadań (uddział w ich rozliczeniu)
- w sytuacjach szczególnych — organizowanie służby siłami wielu drużyn wędrownicznych, które stawiłyby się w pełnej dyspozycyjności
- organizowanie „kuźnicy”: propozycje cykli ciekawych tematów, spotkań z ciekawymi ludźmi, wydawnictw wędrownicznych, itp.
- służenie pomocą przy wchodzeniu harcerzy w życie zawodowe.

PROGRAM HARCERSTWA STARSZEGO

Brak sprawdzonych modeli nie pozwala w chwili obecnej wytyczyć kierunku harcerstwu starszemu. Uznając jednak ten poziom pracy za bardzo potrzebny sugerujemy tworzenie kręgów, które wprowadzałyby harcerki i harcerzy w pełnię dojrzałości i życia rodzinnego, pracy zawodowej i pracy społecznej.

ZADANIA DLA HARCMISTRZÓW

„Wyprowadzić czas”

Cele wychowawcze programu harcerskiego powinny uwzględniać:

- dobro harcerki i harcerza realizowane w wybranym kierunku ich rozwoju
- aktualne zapotrzebowania społeczne na niektóre cechy czy postawy
- potrzeby i pragnienia samej młodzieży.

Odniesienie powyższych czynników do czasu współczesnego, postrzegane jako aktualność tworzonego programu, nie jest jednakowe.

W zestawieniu celów szczegółowych pracy wychowawczej spojrzenie instruktorów powinno być dalekosiężne, wyprowadzające czas, w którym żyjemy. Powinni oni widzieć współczesne kierunki, trendy i hasła w perspektywie przyszłości i z pozycji przyszłych skutków je oceniać.

I tak na przykład:

- budząca się w obecnym systemie potrzeba zaradności finansowo-gospodarczej rodzic może ożywienie gospodarcze kraju, może też być przyczyną podporządkowania w przyszłości życia domowego sprawom pieniądza czy oceny człowieka przez człowieka w świetle statusu majątkowego (patrz: USA)
- coraz lepsza umiejętności pokojowego dialogu wśród młodych stwarza nadzieję na mniej konfliktową przyszłość, pozostając jednak w niejasnym związku ze spłyceniem komunikacji między ludźmi, a tym samym pogłębianiem alienacji człowieka
- silne dowartościowanie życia prywatnego człowieka, zajmującego miejsce przed działaniem społecznym, stwarza szansę utrzymania polskiej rodziny w lepszej kondycji niż w krajach zachodnich, lecz zarazem pozostawia puste miejsca po działaczach społecznych czy animatorach kulturalnych (w nie skompromitowanym znaczeniu tych słów).

To tylko kilka dyskusyjnych przykładów obrazujących konieczność wyprowadzania trudnych czasów naszym myśleniem programowym.

Wyrzedzać czas

- to nie oglądać się wstecz z sentymentem dla minionej epoki próbując zatrzymać bieg zdarzeń
- to nie poddawać się biernie prądowi czasu w zafascynowaniu nowoczesnością,

LECZ PODDAWAĆ CIĄGŁEJ KRYTYCZNEJ OCENIE TO, CO NIESIE WSPÓŁCZESNOŚĆ — Z PERSPEKTYWY JUTRA !

Wyrzedzanie czasu wymaga od wychowawcy sporej mądrości życiowej i jest zadaniem harcmistrzów. Swoje przemyslenia powinni oni prezentować na konferencjach, dyskutować z instruktorami, wprowadzać do programu kształcenia, przedstawiać w artykułach i opracowaniach.

„Przywrócić wartość”

Kolejnym ważnym krokiem na drodze przemian jest wychwycenie postaw i cech ludzkich, czy nawet umiejętności, które w stosunku do innych czasów czy nawet w stosunku do innych narodów stanowią nasze zaniedbanie. Są to przykładowo:

- słowność i punktualność
- planowość działań
- aktywność fizyczna i hart

Przywrócenie wartości wypowiedzanemu słowu, planowej pracy czy fizycznym ćwiczeniom, jest zadaniem aż... dla harcmistrzów. Odwrócenie naszych codziennych przyzwyczajeń nie jest bowiem rzeczą łatwą i nie wystarczy tu najpiękniejsze hasło. Niczym w naluogu potrzeba długiej żmudnej pracy, wzajemnego podtrzymywania się w postanowieniu, aby wzór rodzący się na Naczelnictwie czy w Głównych Kwaterach, zaczął sływać do okręgów, chorągwi, drużyn.

„Wprowadzić w świat”

Zadaniem wybranej części harcmistrzów, którzy zgodzą się na stałą współpracę i opiekę nad drużynami wędrowniczymi, będzie **wprowadzanie wędrowników w życie społeczno-kulturalne kraju, a w szczególności w:**

- organizowanie spotkań dyskusyjnych wzbogacających duchowo i kształcących wielokierunkowo
- organizowanie służby społecznej wędrowników na szerszą skalę, w kraju i za granicą.

Zadania te przybliży opis znajdujący się w rozdziale: „Program dla wędrowników”.
WSZYSTKIE INSTRUKTORKI I INSTRUKTORZY POWINNI WSPIERAĆ HARCISTRZÓW W REALIZACJI POWYŻSZYCH ZADAŃ.

SUGESTIE ODNOŚNIE FORM PRACY

Dobór form pracy harcerskiej powinien zapewnić:

- prawidłową i wielostronną realizację poszczególnych celów wychowawczych, z uwzględnieniem wieku harcerzy
- atrakcyjność programu.

Drużynowy posiada w tej dziedzinie niemal nieograniczone możliwości manewru. Może się on opierać na formach przekazywanych w harcerskiej tradycji, zapożyczonych spoza harcerstwa lub też tworzonych przez siebie samego.

Problemem obecnych czasów jest spadek atrakcyjności wszelkich form działania związany być może, z łatwością ich osiągnięcia. Skupiając uwagę na tym zagadnieniu prezentujemy kilka wskazówek:

1. Największa atrakcyjność harcerstwa wiąże się dziś z możliwością przynależności do grupy. W grupie poszukuje młody człowiek:

- akceptacji siebie przez rówieśników
- przyjaźni
- odpowiedniej dla siebie pozycji społecznej związanej z obowiązkami i przywilejami wynikającymi z pełnionej funkcji.

2. Harcerze akceptują to, co dzieje się „na serio”, co jest uczestnictwem w realnym życiu. Zabawę akceptują wyłącznie „jako zabawę”. Nie należy mieszać tych form.

3. Z dużym zaciekawieniem spotykają się głębokie rozmowy o: życiu, Bogu, człowieku, przyjaźni, miłości.

4. Atrakcyjnymi pozostają wszelkie formy oddziaływujące mocno i bezpośrednio na sferę uczuciową młodzieży, uwzględniające nastroj chwili, scenię.

5. Z chęcią przyjmowane są zadania samodzielne (harce) dające harcerzowi możliwość sprawdzenia się w działaniu.

6. Przyciąga forma gry, choć stawiane są tu organizatorowi wysokie wymagania. Można próbować wykorzystywać grę przenosząc ją w realne życie harcerza (gra z samym sobą).

7. Traci znaczenie słowo pisane (niechęć w stosunku do czynnego odbioru) i wypowiedziane (trudności w słuchaniu) na rzecz obrazu. Nie rezygnując z nauki słuchania, koniecznej dla dobrej komunikacji, należy wykorzystywać obraz, nie w biernym przekazie myśli lecz jako obraz kompozycyjny, wyzwalający inwencję twórczą.

8. Symbol wydaje się dziś być coraz mniej czytelnym. Traci na znaczeniu w stosunku do konkretnego. Trudnym do zrozumienia dla młodzieży jest wymóg szacunku do symbolu.

9. Jak zawsze atrakcyjnym pozostaje dowcip i humor!

III

WYKAZ DALSZYCH, NIEZBĘDNYCH PRAC PROGRAMOWYCH

WARUNKI ZAISTNIENIA PROGRAMU

Dalsze prace nad konkretyzacją Programu powinny iść w następujących kierunkach:

1. Opracowanie odpowiadającego celom wychowawczym i atrakcyjnego w formie systemu stopni harcerskich.
2. Wyjaśnianie, w oparciu o różnorodne materiały pomocnicze, poszczególnych pojęć zapisanych w „Systematyce celów wychowania” (oparcie o psychologię i etykę).
3. Publikacja pomocy programowych dla drużyny, w oparciu o szczegółowe cele wychowania, z uwzględnieniem nowszych, bardziej atrakcyjnych form.
4. Publikacja dla szkół instruktorskich według zamówienia.
5. Podnoszenie poziomu naszej wiedzy i ożywienie inicjatyw programowych przez konferencje tematyczne (programowe) w poszczególnych okręgach.

Czynnikami niezbędnymi dla rzeczywistego zaistnienia Programu w życiu ZHR, są:

1. Włączenie się do realizacji Programu władz naczelnych Związku i obydwu organizacji, oraz reklama.
2. Wysłanie instruktorek i instruktorów w celu umożliwienia dokładnego przyswojenia treści.
3. Aprobata dla podstaw ideowych i programowych większości instruktorek i instruktorów .
4. Dojście do sytuacji, w której drużyny będą prowadzone wyłącznie przez drużynowych-przewodników i drużynowe-przewodniczki.
5. Uzyskanie pełnej samodzielności drużyn (również gospodarczej) celem zwiększenia zakresu oddziaływania wychowawczego.

Po wejściu w życie, Program powinien być w sposób ciągły oceniany, poprawiany i aktualizowany, zgodnie ze schematem rotacyjnym stosowanym w skautingu.

Z zyczeniami dalszej owocnej pracy

Komisja Programowa RN:

hm. Józef Miłka

hm. Jolanta Dobrzyńska

hm. Krzysztof Dobrzyński

hm. Magdalena Ciszewska

hm. Monika Petri

ks. hm. Krzysztof Bojko

hm. Przemko Kwinta

hm. Marek Jędrzejowski

SPIS TREŚCI

Wstęp3
Rozdział I "Idea harcerska w świetle sytuacji społecznej kraju - analiza"5
- obraz młodzieży na tle sytuacji społecznej kraju5
- analiza sytuacji wychowawczej ZHR7
- potrzeby społeczne w zakresie wychowania młodzieży polskiej9
- z myśli papieża Jana Pawła II10
- z myśli księdza Józefa Tischnera12
- z myśli dr Stanisława Stawińskiego13
Rozdział II "Zarys programowy"14
- podstawy ideowe i programowe14
- podstawy teoretyczne wychowania15
- systematyka celów wychowania harcerskiego16
- zakres oddziaływania społecznego20
- Program zachowy21
- Program harcerski22
- Program wędrowniczy24
- Program harcerstwa starszego26
- Zadania dla harcmistrzów27
- sugestie odnośnie form pracy29
Rozdział III "Wykaz dalszych, niezbędnych prac programowych"30
- warunki zaistnienia programu30

SPIS TREŚCI

Wstęp	2
Rozdział I "Idea harcerska w świetle sytuacji społecznej kraju - spójność"	5
- obraz młodzieży na tle sytuacji społecznej kraju	5
- analiza sytuacji wychowawczej ZHR	7
- potrzeby społeczne w zakresie wychowania młodzieży polskiej	9
- z myśli papieża Jana Pawła II	10
- z myśli księdza Józefa Tischnera	12
- z myśli dr Stanisława Ślawickiego	13
Rozdział II "Zarys programowy"	14
- podstawy ideowe i programowe	14
- podstawy metodyczne wychowania	15
- systematyka celów wychowania harcerskiego	18
- zakres oddziaływania społecznego	20
- sugestia dochośnię Jomp.pl 2017	20
Rozdział III "Wykres realizacji, niezbędnych warunków programowych"	30
- warunki realizacji programu	30

DTP & Layout i Druk: Naczelnictwo ZHR

